I. AKMENS AMŽIAUS GYVENVIETĖS IR KAPAI

Adomas Butrimas

DUONKALNIO NEOLITO GYVENVIETĖS, ALKOS IR KAPINYNO TYRINĖJIMAI

LIEM toliau tyrinėjo Duonkalnio gyvenvietę, alką ir kapinyną Telšių raj., Janapolės apyl., Kalniškių kaime. 1982 m. baigtas I plotas (pradėtas 1981 m.), ištirti II ir III, t.y. visas kultūrinis sluoksnis su akmens amžiaus radiniais. Ištirta 816 m^2 (per abu tyrinėjimų sezonus - 1024 m^2).

Gyvenvietės R dalyje iš karto po velėna išsiskyrė alkos židinys (didžiausias jo gylis - 110 cm). Apatinėje židinio dalyje rasta neolito laikotarpio radinių: titnago dirbinių ir keramikos, o viršutinėje - ankstyvųjų metalų laikotarpio keramikos. Židinio ilgis 9 m, plotis 6 m. Šalinais aptikta ir keletas mažesnių židinių bei jų liekanų. Kultūriniame sluoksnyje, daugiausia gyvenvietės dalyje, arčiau karjero, rastos kelios apeiginės duobės, pribertos raudonos ochros. Duobėse ir židiniuose buvo galvijų, kiaulių, avių, ožkų, arklių ir žuvų kaulų.

Surasti dar 7 kapai (pirmas kapas buvo aptiktas 1981 m., žr.: ATL 1980 ir 1981 metais, V., 1982, p. 6).

V kalvos dalyje buvo dvigubas kapas Nr. 2-3. Ovalioje duobėje, gausiai pribertoje ochros, rasti 20-25 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas ištiestas, o šalia jo 25-30 m. moteris - suriestomis kojomis. Š pusėje, prie mirusiųjų buvo nedidelis (50-60 cm skersmens) iš akaldytų akmenų sukrautas ir gausiai pribertas raudonos ochros simbolinis židinys. Vyras buvo papuoštas 57 amuletais iš briedžio, tauro-stumbro ir šerno dantų. Ypač išsiskyrė simetriškas galvos papuošimas: galva (gal kepurė?) buvo apjuosta

pragręžtų dantų vėriniu, po vieną didelį briedžio dantį buvo įstatyta į mirusiojo nosies šnerves, po vieną buvo uždėta ant akių, po du įkišta į ausis, vienas kyšojo sukąstas tarp dantų, o vienas greičiausiai rėmė smakrą. Moteris palaidota be įkapių, tik apibarstyta raudona ochra.

Kapas Nr. 4 - 50-55 m. vyro. Ilgieji kaulai išlikę gerai, kaukolės - tik skliautas. Krūtinės srityje ir aplink kaklą rasta apardyta vėrinių iš žvėrių dantų: 83 amuletais buvo papuoštas visas mirusysis.

Kapas Nr. 5 - dviejų vaikų iki 7 m. amžiaus. Griaučiai išlikę prastai; vieno iš jų - tik keli ilgųjų kauliukų fragmentai. Mirusieji taip pat buvo papuošti amuletais iš žvėrių dantų, kapas gana gausiai pribertas ochros, po griaučiais aptiktas nedidelis lancetinis strėlės atnagaliukas abiem retušuotom šoninėm briaunom.

Kapas Nr. 6 - 35-40 m. moters, palaidotos suriestomis kojomis. Skeletas ir šalia jo rastas apatinis žandikaulis išlikę gerai. Netoli kapo kontūro ribos rastas trikampis strėlės antgalis.

Kapas Nr. 7 - pagyvenusio vyro. Iš griaučių išlikę tik ilgųjų kaulų fragmentai, prie jų (kojų srityje) aptiktas amuletas iš lokio iltiės, lokio žandikaulis ir visu retušuotu paviršiumi trikampis strėlės antgalis.

Be minėtų kapų, iš viso per abu tyrinėjimų sezonus surasta virš 1000 titnagų: 209 dirbiniai, 22 skaldytiniai, apie 200 skelčių ir 600 nuoskalų. Beveik visi iš balkšvo vietinio titnago. Strėlių antgaliai sudaro vieną gausiausių titnago dirbinių grupių: daugiausia aptikta trikampių, po jų seka lancetiniai ir trapeciniai. Gremžtukų ir grandukų surasta apie 150. Taip pat rasti keli kalteliai, keliolika ietigalių ašmenėlių, rėžtukų, kitų specialios paskirties titnago dirbinėlių.

Puodai plokščiadugniai, molio masėje esama mineralinių priemaišų: grūsto granito ir smėlio. Rekonstruotos kelios neryškiai profiliuotos taurės, viena amfora. Rastos kelios S profilio puodynės ir keli puodai, puošti gnaibytu rumbu. Puodai daugiausiai puošti virvelių juostelėmis, virvelių kompozicijomis su pasagėlės formos įspaudėliais, gilokomis horizontaliomis įraižomis, susikertančių linijų pluoštais. Be to, aptiktos kelios smulkios šukelės, turinčios molyje organinių priemaišų.

Vietiniai gyventojai pasakojo, kad jie, kasdami žvyrą Duonkalnio kalvos Š dalyje, rastus žmonių kaulus atskiromis krūvelėmis užkasdavę karjero pakraščiuose. Todėl 1983 m. buvo patikrintas visas apleistas karjeras (virš 500 m^2). Tyrinėjimų metu rasti dar 6 asmenų kaulai: 3 vyrų, 1 moters ir 2 vaikų iki 7 m. amžiaus. Apie jų laidoseną pasakyti jau nieko negalima, išskyrus tai, kad vienas iš rastųjų skeletų buvo rusvos spalvos - matyt, buvęs apibertas ochra. Šie kaulai vertingi antropologijai.

Duonkalnio gyvenvietė ir kapai priklauso Pamarių kultūros vėlyvajai fazei ir datuotini II tūkst. pr.m.e. pradžia. Atrodo, buvo, matyt, įrengta kartu su šia gyvenviete, tačiau joje buvo aukojama ir vėliau - net ankstyvajame geležies amžiuje, kai gyvenvietė nustojo egzistavusi.

Adomas Butrimas

NEOLITO IR ŽALVARIO AMŽIAUS PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI PRIE BIRŽULIO ŽEMO IR VIRVYTĖS

1983 m. IEM be Duonkalnio kasinėjo 3 paminklus Biržulio ež. Š krante (Janapolės apyl., Telšių raj.) ir šalgė Virvytės upės ir Vaidžio santaką (Luokės apyl., Telšių raj.).

1. Gaigalinės 1-oji vėlyvojo neolito gyvenvietė įsikūrusi